

УДК 94:929.52(477.81)

Ю. М. Візитів

ЇХ ВИХОВАВ ПЛАСТ: ФЕДІР ТИЖУК

Візитів Юлія Миколаївна, к. і. н., доцент, доцент кафедри історії України, e-mail: vizitivj@gmail.com

Рівненський державний гуманітарний університет
вул. Пластова, 31, м. Рівне, 33028, Україна

АНОТАЦІЯ

На основі аналізу архівних джерел, мемуарів, преси у науковій статті автором досліджено життєпис волинянина Федора Васильовича Тижук — вихованця української національної скаутської організації Пласт міжвоєнних років ХХ століття. Федір — представник патріотично налаштованої чисельної родини Тижук з Межирич Рівненського повіту Волинського воєводства. П'ятнадцятеро членів цієї сім'ї, не зважаючи на полонізацію краю та постійні переслідування з боку карально-репресивних органів Речі Посполитої, демонстрували свою громадянську позицію через участь у Пласті, Українській військовій організації, Організації українських націоналістів тощо. У дослідженні, через презентацію біографічних фактів, розкрито маловідомі сторінки з історії та становлення молодіжного пластового руху на Волині.

Ключові слова: скаутинг, молодь, освіта, архівні документи, еміграція.

Ю. Н. Визитив

ИХ ВОСПИТАЛ ПЛАСТ: ФЕДОР ТЫЖУК

Визитив Юлия Николаевна, к. и. н., доцент, доцент кафедры истории Украины, e-mail: vizitivj@gmail.com

Ровенский государственный гуманитарный университет
ул. Пластовая, 31, г. Ровно, 33028, Украина

АННОТАЦИЯ

На основе анализа архивных источников, мемуаров, прессы в научной статье автором исследовано жизнеописание жителя Волини Федора Васильевича Тыжука — воспитанника украинской национальной скаутской организации Пласт 20–30-х годов ХХ века. Федор является представителем патриотической многочисленной семьи Тыжук из Межирич Ровенского уезда Волинского воевод-

ства. Пятнадцять членів этой семьи, несмотря на колонизацию края и постоянные преследования со стороны карательно-репрессивных органов Речи Посполитой, демонстрировали свою гражданскую позицию участием в Пласте, Украинской военной организации, Организации украинских националистов и тому подобное. В исследовании с помощью биографических фактов раскрыты малоизвестные страницы истории становления молодежного пластового движения на Волыни.

Ключевые слова: скаутинг, молодежь, образование, архивные документы, эмиграция.

Y. M. Vizitiv

PLAST'S PUPIL: FEDIR TYZUK

Vizitiv Yulia Mykolaivna, Candidate of Historical Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor Department's of Ukrainian History, e-mail: vizitivj@gmail.com

Rivne State University of Humanities
33028, Rivne, 31 Plastova str.

ABSTRACT

Thirty years ago, the national scout organization, Plast, returned to the territory of Ukraine. Declassification of state archives, open communication with the Diaspora laid the ground for studying the history of Plast in Ukraine. Scientific studies of Plast-related problems remain relevant to this day, as many areas of the «Plast's life style» remain unexplored in retrospect. Thus, special attention is paid to the preparation of complexes of biographies of Volyn Plast figures, who are still little known even in the Plast's environment, and are no longer displayed to the general public.

The author is not addressing the problem of biographical research of the Tyzuk family for the first time. From all the family, and according to the author's calculations, an active public position was demonstrated by fifteen of its representatives, the biography of Fedir Tyzuk is better disclosed. However, the period of life of Fedir during the period between wars remained without proper study.

Careful study of the above sources allowed to reproduce the biography of Fedir Tyzuk, one of the pupils of the Plast's movement in Volyn in the interwar years of the XX century. In the process of reproducing Fedir Tyzuk's biography, the author sought to objectively reveal his identity in the daily realities, under the prism of historical, political, ideological, and cultural factors of life. In general, the results of our study will be useful in the study of problem vectors at the intersection of various humanities.

Key words: *scouting, youth, education, archive's documents, emigration.*

Тридцять років тому на терени України повернулася із вимушеного забуття національна скаутська організація — Пласт. Розсекречення фондів державних архівів, відкрите спілкування з діаспорою заклали ґрунт вивчення історії пластових осередків в Україні. Наукові дослідження проблем, пов'язаних з Пластом, залишаються актуальними і донині, адже чимало напрямів «пластового способу життя» в ретроспективі залишаються недослідженими. Так, на окрему увагу заслуговує підготовка комплексів біографій саме волинських діячів Пласту, які все ще залишаються маловідомими навіть у пластовому середовищі, тим більше не є виведеними на широкий громадський загал.

До проблеми дослідження біографістики сім'ї Тижук автор звертається уже не вперше. З усієї родини, а згідно з підрахунками автора активну громадську позицію демонстрували п'ятнадцять її представників, життєпис Федора Васильовича Тижук розкритий краще. Зокрема, завдячуючи спогадам та автобіографічним матеріалам, залишеним самим Тижуком. Проживаючи у Вінніпезі (Канада), Федір Тижук тісно співпрацював з Інститутом дослідів Волині та товариством «Волинь», збагачуючи їхні фонди різного роду інформаціями до історії Волині. Так, на сторінках «Збірника матеріалів міжнародної науково-практичної конференції з нагоди ювілею 60-річчя заснування Інституту дослідів Волині (далі — ІДВ) та Товариства «Волинь» у Вінніпезі» читаємо: «Як давно тісно співпрацювали з ІДВ відомі волиняни... доктор медицини Федір Тижук... так і нині підтримують його ті, ким пишається сьогоднішня Волинь» [20, с. 148].

Проте період життя Федора міжвоєнних років залишився без належного розкриття. Крім того, слід зазначати, що окремі спогади Ф. В. Тижук спростовуються змістом архівних документів, укладених членами Верховної пластової команди у Львові (далі — ВПК) чи співробітниками органів державної влади різних рівнів Речі Посполитої.

Джерельну базу дослідження склали інформації дев'яти справ двох фондів Центрального державного історичного ар-

хіву України, м. Львів (далі — ЦДІАЛ України), одинадцяти справ шести фондів Державного архіву Рівненської області (далі — ДАРО), однієї справи одного фонду Державного архіву Волинської області (далі — ДАВО). Це десятки аркушів внутрішньо-організаційної пластової документації, різноманітні виключно польськомовні зведення, донесення, звіти, аналізи, протоколи допитів структурних ланок карально-репресивних органів влади Речі Посполитої, іконографічні матеріали тощо. Ретельне опрацювання вищезгаданих джерел дозволило відтворити життєпис Федора Тижука, одного з вихованців пластового руху на Волині в міжвоєнні роки ХХ ст.

Федір Тижук народився в сім'ї Василя Тижука та Єфросинії (в дівоцтві Олендер) 20 червня 1910 року у місті Біла Церква, що на Київщині. Батько Федора на той час служив у російській царській армії у Київському військовому окрузі у чині штабс-капітана. У 1917 році, з початком російської революції, сім'я повернулася у рідні Межирічі Рівненського повіту Волинської губернії. Саме тут, але вже в складі Польської держави, Федір у 1923 році закінчив місцеву початкову школу, а через рік вступив до Рівненської приватної гімназії Федора Пекарського з викладовою руською мовою [15, с. 182].

На середину 20-х років ХХ століття припадає активізація процесу становлення пластових осередків на Волині. Особливо сприяла цьому співпраця з культурно-освітнім товариством «Просвіта», під опікою якого працювали пластові курені і гуртки. Це був єдиний можливий шанс для Пласту на Волині працювати легально в умовах тотального відстеження органами польської влади усіх національних порухів українців.

Волинські пластові осередки напряму підпорядковувалися Окружним пластовим командам (далі — ОПК), Реферату Волині, ВПК, тобто пластовій адміністрації, а зв'язок з «Просвітою» залишився законодавчим підґрунтям для існування. Крім того, пластуни і просвітяни організували й провели чимало різнопланових акцій. У протилежному випадку, згідно з вимогами польської влади до українських об'єднань, український скаутинг, тобто Пласт, повинен був входити на правах автономії до складу загальнопольського Харцерського союзу [3, арк. 13]. Зрозуміло, що за таких умов про жодне національно-патріотичне виховання не могло бути й мови.

У період з 1922 по 1924 роки пластові організації запрацювали в м. Острогу, м. Здолбунові Острозького повіту, м. Радзивилові Дубенського повіту, м. Рівному, с. Городку, с. Ставках, с. Милоставі, селах Великій і Малій Омелянці Рівненського повіту, м. Луцьку, м. Ковелі, м. Кременці та ін. [1, с. 45; 8, арк. 65; 12, арк. 1, 6; 13, арк. 1-14; 19].

Пластові виховні методики органічно сприймалися молоддю, кожен учасник «пластового способу життя» розкривав свій внутрішній потенціал, свої здібності тощо. Крім того, пластові друзі і подруги вчилися критично осмислювати і оцінювати «уроки життя». Так, один з провідників пластового руху Юрій Старосольський писав: «...кожна добра — зі становища людського та суспільного поведінка є «пластунською», і навпаки, кожна погана — «непластунська» [18, с. 66].

Серед межиріцької інтелігенції були сильними проукраїнські позиції. В молодіжному середовищі Федора знали як творчого активного юнака з лідерськими якостями. Спільно з двоюрідним братом Олександром Тижуком 1910 (11) року народження, який також був родом з Межиріч і навчався в Рівненській гімназії, вони взялися до організації пластових куренів у своїх рідних Межирічах.

Так, з їхньої ініціативи з учнівської молоді Межиріч влітку 1926 року було сформовано пластовий курінь ім. С. Петлюри, якому ВПК у Львові присвоїло номер 64 [21, арк. 61-75; 26, арк. 1-2, 10]. Згідно з Правильником внутрішньої організації пластової частини, розробленим комісією ВПК: «§ 1. Самостійною пластовою частиною молоді в віці 12-18 літ є пластовий курінь, зложений з 2-6 гуртків. § 2. Пластовий курінь прибирає собі патрона і дістає порядкове число від ВПК» [22, арк. 5].

З плином часу, у результаті збільшення учасників обох статей, став нагальним розподіл куреня на два окремих — на чоловічий, який зберіг ту саму назву, та жіночий — з ново-затвердженою патронесою Н. Кобринською [27, арк. 1]. Згодом межиріцький осередок виявиться одним з найактивніших і найуспішніших у пластових напрямках діяльності. Також більшість його вихованців проявлять себе в Українській військовій організації (далі — УВО) та Організації українських націоналістів (далі — ОУН).

Федір Тижук разом з рівненською гімназійною молоддю вхорив до складу рівненського куреня ім. Байди Вишневецького. Проте у січні 1927 року на пластових сходах було прийняте рішення про відокремлення пластунів-гімназистів в окремий курінь. Так постав новий мішаний курінь, який об'єднав п'ятдесят шість учасників. Структурно курінь поділявся на п'ять чоловічих гуртків («Пугач» — десять пластунів, учні першого класу; «Олень» — сім пластунів, учні другого класу; «Бобер» — дев'ять пластунів, учні другого класу; «Орел» — сім пластунів, учні третього класу; «Лисиця» — десять пластунів, гурток сформований з учнів четвертого і п'ятого класів з обґрунтуванням, що вони доїжджають на навчання з Клевана, а не постійно проживають у Рівному), один жіночий («Фіалка» — сім пластунок, учениці п'ятого та шостого класів), а також два гуртки новаків (хлоп'ячий — троє новаків; дівчачий — троє новачок).

Цікавою була історія з обранням патрона куреня. За пластовою традицією це повинен був бути відомий громадський, історичний чи культурний діяч, життєвий шлях якого мав слугувати для молоді орієнтиром, стати взірцем. Спершу було затверджено особу князя Костянтина Острозького. Проте, готуючи пакет документів для реєстрації куреня при ВПК у Львові, оргкомітет ознайомився з працями Михайла Грушевського, який дав неоднозначну характеристику князю, що зародило сумнів у середовищі робочої групи пластунів. У результаті загального опитування було висунуто нову кандидатуру гетьмана Івана Мазепи. Нове рішення було одностайно підтримано.

14 січня 1927 року під час пластових сходів було обрано керівний склад куреня. Так, першим курінним став — Федір Тижук, учень третього класу; суддею — Олександр Тижук, учень сьомого класу; курінним писарем — Олександр Чорнобій, учень сьомого класу; скарбником — Галина Якімчуківна, учениця п'ятого класу; заступником скарбника — М. Фридрих, учень сьомого класу; за листування та доставку пошти відповідав — О. Горобій [25, арк. 69–70]. У ЦДІАЛ України, у фонді 389 «Фонд ВПК у Львові» зберігся лист реферату Волині, за підписом волинського референта Володимира Остаповича, адресований команді пластового куреня ім. І. Мазепи. Цим

листом рівненські пластуни повідомлялися про присвоєння їхньому куреню порядкового числа 69 [23, арк. 76; 28, арк. 115]. Лист містив також вітальні слова, адресовані пластунам і пластункам новозатвердженого куреня.

Федір Тижук, обіймаючи посаду курінного, навесні 1927 року займався відбором та підготовкою майбутніх учасників Волинської зустрічі (Перша стріча 7-го і 8-го Пластових Округів і Південної Волині), запланованої на 18–20 серпня цього ж року в Олександрії Рівненського повіту. Для участі у заходах відібрали вісім хлопців і п'ять дівчат. Пластуни 69-го куреня під час з'їзду також стежили за дотриманням порядку в таборі та забезпечували охорону пластових наметів у лісі в нічний час [4, арк. 291; 5, арк. 117; 16, с. 3; 26, арк. 47].

На згадку про Олександрійський зліт залишилися не лише спомини учасників, організаційні звіти, звіти репресивних органів влади, але й іконографічні матеріали, серед яких і фото. Одна з групових фотографій потрапила до слідчого відділу Рівненської повітової поліції Волинського воєводства. Зображені на знімку сорок пластунів були впізнані, пронумеровані співробітниками слідчого відділу і на окремому бланку відповідно підписані. Під числом сімнадцять ми знаходимо Федора (Teodora) Тижука. Це одна з небагатьох світлин Федора, які збереглися в українських архівах [7, арк. 1].

Під час Волинської зустрічі Федір Тижук став делегатом на «Перший з'їзд зв'язкових, провідників і представників куренів і частин 7-го і 8-го пластових округів та полудневої частин Волині», що відбувся 20 серпня 1927 року в приміщенні читальні бібліотеки місцевої «Просвіти». Усіх присутніх на з'їзді було двадцять вісім чоловік, серед них — голова ВПК, Верховний отаман Северин Левицький; Референт Волині при ВПК Володимир Остапович; голова 7-го ОПК, зв'язковий пластових куренів м. Володимира доктор Арсен Річинський; голова 8-го ОПК, скаутмайстер Степан Семенюк; курінний рівненського 69-го куреня ім. І. Мазепи Федір Тижук та інші.

З'їзд розглянув звіти і ряд питань, які потребували нагального вирішення. Наприклад, Федір Тижук брав участь в обговоренні проблеми формування Українського уряду старших пластунів (далі — УУСП). Слід зазначити, що умови діяльності волинської пластової молоді у віковій групі старше 18 років від

галицької були радикально іншими. Федір, якому на той час уже виповнилося 18 років, запитував: «Як буде зі середньошкільняками щодо прийняття до УУСП, які мають закінчену матуру, але не мають 21 року». За результатами роботи Перший з'їзд постановив: «1). На Волині треба до УУСП приймати тільки пластунів-розвідників в 21 р., з виключенням для середньошкільних куренів. 2). Старші пластуни і їх гуртки працюють при пластових куренях чи частинах як інструктори» [24, арк. 1–10]. Для розуміння суті проблеми слід внести певні роз'яснення стосовно традиційної організаційної ієрархії: після досягнення учасником пластового руху 18 років — верхньої вікової межі Українського уряду пластового юнацтва (далі — УУПЮ), пластуни автоматично переходили в УУСП. Для волинських земель було вирішено відійти від традиції і для досягнення елітарності складу УУСП було ускладнено умови переходу з однієї структурної ланки до іншої.

По завершенні української гімназії Федір Тижук з 1928 по 1930 рік працював у Рівненському повітовому банку [15, с. 182]. За браком часу, Федір приділяв менше уваги пластовій роботі, вплинула на його активність і заборона Пласту на Волині на межі 1927–1928 років. Відтоді пластові осередки перейшли в підпілля. Серед документів ДАРО знаходимо інформації про нелегальні пластові сходи, які відбувалися по всьому повіту, в приватних помешканнях пластунів, керівників товариства «Наша культура» та інших патріотично налаштованих українців. Учасником цих сходів був і Федір. Майже весь час у звітах секретних співробітників польської поліції поряд з ним фігурує Ростислав Волошин [6, арк. 132, 134]. Згідно з конфіденційною інформацією, на зборах обговорювали ряд політичних проблем, а також займалися пластовим військовим вишколом.

У 1930 році Федора Тижука призвали до лав польської армії. Службу він проходив у м. Цешині Сілезького воєводства, м. Володимирі Волинського воєводства, м. Радомську Лодзького воєводства; по завершенні вийшов у відставку в чині підпоручника [15, с. 182]. У 1932 році Ф. Тижук вступив на медичний факультет Університету Яна Казимира у м. Львові (до 1918 року — Львівський університет ім. Франца І; з 1939 року — Львівський державний університет ім. Івана Франка). За часів

Другої Речі Посполитої він був третім за розміром науковим, навчальним та культурним осередком після Варшавського і Краківського Ягеллонського університетів, та найбільшим навчальним закладом Львова.

На початку 30-х років минулого століття Федір, як політично неблагонадійний, перебував під постійним наглядом не лише Рівненського відділу безпеки, але й Львівського, оскільки в середовищі студентів популяризував ідеї ОУН [11, арк. 1–3; 17, с. 111–112]. У результаті накопичення карально-репресивними органами достатньої кількості матеріалів на Федора Тижука молодого чоловіка було ув'язнено в Рівненській в'язниці. Згідно з рішенням суду, Ф. Тижук було заборонено проживати на території Рівненського повіту [9; 10; 14]. Щоб уникнути подальшого переслідування, після завершення львівського університету Федір виїздить до Лейпціга (Німеччина), де підтверджує медичний диплом в одному з місцевих вузів.

Під час Другої світової війни лікар Ф. В. Тижук працював за фахом на лейпцігському та берлінському заводах, персонал яких складався з остарбайтерів. З 1946 року він проживав у м. Гамбурзі (Німеччина), звідки у 1948 році виїхав до Торонто (Канада). А через п'ять років уже в Вінніпегу (Канада) за адресою Селкірк авеню, 346 лікар Тижук спільно з лікарем Л. Резновським відкрили свій приватний кабінет [2, с. 166]. Після одруження в 1956 році в шлюбі народилося двоє дітей: син Павло та дочка Тамара. Майже до останніх днів життя Федір Тижук продовжував займатися медичною практикою у Вінніпезі [15, с. 184–185].

Таким чином, у процесі відтворення біографії Федора Тижука автор прагнув до об'єктивного розкриття його особи в щоденних реаліях, під призмою історичних, політичних, ідеологічних, культурних чинників життєвого шляху. Загалом результати нашого дослідження стануть у нагоді під час вивчення проблемних векторів на стику різних гуманітарних наук.

Література та джерела

1. Візитів Ю. Пластовий рух на Волині в міжвоєнний період. Рівне : Волинські обереги, 2008. 178 с.
2. Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. Едмонтон : Канадський інститут українських студій. Альбертський Університет, 1982. Т. 6.

3. ДАВО. Ф. 46. Оп. 9. Спр. 4831.
4. ДАРО. Ф. 30. Оп. 18. Спр. 484.
5. ДАРО. Ф. 30. Оп. 18. Спр. 1287.
6. ДАРО. Ф. 30. Оп. 18. Спр. 1430.
7. ДАРО. Ф. 30. Оп. 18. Спр. 1590.
8. ДАРО. Ф. 33. Оп. 2. Спр. 2430.
9. ДАРО. Ф. 41. Оп. 2. Спр. 748.
10. ДАРО. Ф. 41. Оп. 2. Спр. 749.
11. ДАРО. Ф. 86. Оп. 2. Спр. 519.
12. ДАРО. Ф. 86. Оп. 3. Спр. 588.
13. ДАРО. Ф. 100. Оп. 1. Спр. 226.
14. ДАРО. Ф. Р-2771. Оп. 2. Спр. 2125.
15. Д-р медицини Тижук Федір. *Літопис Волині*. Вінніпег, 1982. Ч. 13-14. С. 182-185.
16. Левицький С. Стріча в Олександрії (Докінчення). *Молоде життя*. 1927. 15 жовтня. Ч. 7 (46).
17. Mędrzecki W. Województwo wołyńskie 1921-1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych. Wrocław, 1988.
18. Старосольський Ю. Велика Гра. Мюнхен, 1948.
19. Українські скаути у Здолбунові. *Українське життя*. 1923. 6 травня.
20. Устимчук М., Устимчук Ф. Інститут дослідів Волині і товариство «Волинь» та їх науково-видавнича діяльність у Канаді. *Інститут дослідів Волині та Товариство «Волинь» у Вінніпезі (до 60 річчя заснування)*: зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф. з нагоди ювілею 60-річчя заснування Інституту дослідів Волині та Товариства «Волинь» у Вінніпезі. м. Луцьк, 2010 року Божого. С. 142-161.
21. ЦДІАЛ України. Ф. 389. Оп. 1. Спр. 2
22. ЦДІАЛ України. Ф. 389. Оп. 1. Спр. 6.
23. ЦДІАЛ України. Ф. 389. Оп. 1. Спр. 22.
24. ЦДІАЛ України. Ф. 389. Оп. 1. Спр. 184.
25. ЦДІАЛ України. Ф. 389. Оп. 1. Спр. 185.
26. ЦДІАЛ України. Ф. 389. Оп. 1. Спр. 750.
27. ЦДІАЛ України. Ф. 389. Оп. 1. Спр. 752.
28. ЦДІАЛ України. Ф. 389. Оп. 1. Спр. 753.

Надійшла до редакції 13.01.2020 року